

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

הרב יעקב אלימלך – ישיבת דימונה

פרק החובל/ פרק שמיני

"החובל בחבירו חייב עליו משום חמישה דברים"

המקור בתורה:

שמות פרק כ"א

(י"ח) וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב:
(י"ט) אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא: ס

(כ"ב) וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענוש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים:
(כ"ג) ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש:
(כ"ד) עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל:
(כ"ה) כויה תחת כויה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה:

ויקרא פרק כ"ד

(י"ז) ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת:
(י"ח) ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש:
(י"ט) ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו:
(כ) שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו:
(כ"א) ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת:
(כ"ב) משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה כי אני ידוד אלהיכם:

דברים פרק כ"ה

(י"א) כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו ושלחה ידה והחזיקה במבשיו:

השאלות!

1) תשלום נזק.

(א) כיצד מעריכים את מחיר האיבר הניזוק?

(ב) עיין ברש"י ד"ה "וכמה הוא יפה..." וכתוב את הסברו להערכת המחיר?

(ג) עיין ברא"ש סימן א'. כתוב לדעתו כיצד שמין? מדוע הוא חולק על רש"י? (האם שומא זו להקל או להחמיר?)

להרחבה: עיין ב"ים של שלמה" שמסביר גם ברש"י את דברי הרא"ש.

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

2) תשלום צער.
(א) כיצד שמין צער?

(ב) עיין ברש"י, מהי הגדרתו ל"כיוצא בו"?

3) תשלום ריפוי.

מהי הגדרת תשלומי ריפוי ועד מתי יש על המזיק להיות אחראי על ריפוי הניזק?

4) תשלום שבת.

(א) כיצד מעריך את השבת? מדוע?

(ב) עיין ברש"י, לאיזו תקופה משלם את השבת? מדוע?

(ג) עיין ב"נחלת משה" וכתוב את ההבדל העקרוני בין שומת נזק לבין שומת השבת!

5. תשלומי בושת.

עיין ברש"י, וכתוב כיצד שמין את הבושת?

גמרא.

הגמ' תדון כעת בעצם הדין שהחובל בחבירו משלם ממון ולא את האיבר שהזיק ממש. שהרי המקור לחמישה תשלומים היא מפסוקי התורה.

נזק- "עין תחת עין".

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

צער- "פצע תחת פצע".

ריפוי ושבתי- "רק שבתו ייתן ורפא ירפא".

בושת- "וקצתה את כפה".

(עיין רש"י, על המשנה).

הדיון בגמ' נסוב סביב התבוננות על פרשיית אדם החובל בחבירו.

האם זה דומה לדיני נזקי ממון או דווקא להורג אדם?

אנו נראה לאורך כל הסוגיה את הדיון בשאלה הנ"ל בין התנאים והאמוראים. האם יש כאן נזק פיזי שנישום כערך כספי או שיש כאן נזק נפשי- רוחני שעליו אין תשלומי ממון אלא כדיני נפשות: ההורג נהרג, כך כאן החובל יחבלו בו. "עין תחת עין"- שהרי לא לקח לו עין אלא את מאור עיניו.

שימו לב לדיון הנ"ל בשלבי הסוגיה ובשקלא וטריא.

6. "אמאי..."- מהי שאלת הגמ'?

7. הגמ' מביאה ברייתא שמוכיחה שכוונת התורה לשלם ממון.
(א) מהי הוכחתה הראשונה?

(ב) מהי הוכחתה השנייה?

8 (א) "הי מכה..." (עיין בפסוקים הנ"ל כדי להבין היטב את סוגיית הגמ'). מהי שאלת הגמ'?

(ב) "אלא מהכא..." מניין נלמדת הגזרה שווה (מה מיוחד בה? עיין רש"י ד"ה "הכאה...")?

9. הגמ' שואלת "והא כתיב 'ואיש כי יכה... מות יומת' ועונה על כך שתי תשובות.
(א) מהי שאלתה?

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

(ב) מהן שתי התשובות?

10. "ומאי אם נפשך לומר..." ישנה קושיא על הגזרה שווה, שבגללה נדרשת הברייתא להביא עוד פסוק. מהי הקושיא שהיינו יכולים לשאול? (שים לב: זוהי קושיא מסברא, מה הסברא מלמדתנו?)

11. "לא תיקחו כופר לנפש רוצח..." - מה נלמד מפסוק זה לסוגייתנו, ומאיזה מילים בפסוק למדה זאת הגמ'?

12. למסקנה: יש לנו 2- מקורות:

* גזרה שווה.

* "לא תיקחו".

מדוע נצרכת כעת הגזרה שווה? הרי למדנו זאת מהפסוק "לא תיקחו..."?

שימו לב: הגזרה שווה עקרה לגמרי את הניסיון לדמות לדיני נפשות או לומר שיכול גם לתת עין ממש במקום תשלום. ואם כן פרשיית חובל בחבירו שייכת לגמרי לדיני נזקי ממון (למרות שהגמ' מכנה זאת "כופר לראשי איברים..." ולמרות שבתורה נכתב בסגנון "עין תחת עין").

13. תוד"ה "החובל..."

(א) ר"י לא גורס "וסמך ליה..." מהם שתי ההוכחות שלא גורסים מילים אלו?

(ב) "וא"ת כיוון דמגזרה שווה קא..." מהי שאלת תוס'?

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

(ג) מהם שני תירוצי התוס'?

14. תוד"ה "אף הכאה...".

תוס' לא גורס את הקטע בגמ' (לעיל שאלה-9) ויש לו לכך-4 סיבות. מהם הסיבות?

15. "תניא: ר' דוסתאי בן יהודה אומר...".

ר' דוסתאי מביא ראיה ש"עין תחת עין" = ממון.
(א) מהי ראייתו?

(ב) הגמ' דוחה את ראייתו. כיצד?

שים לב: הגמ' טוענת, מי אמר שצריך להתייחס אל העין כפגיעה פיזית (עין גדולה, עין קטנה) אולי נתייחס כחבלה בערך הנשמתי של האיבר "נהורא שקל מיניה" כמו בהריגה "נשמה שקל מיניה".

דף פ"ד.

16. "תניא אידך: ר' שמעון בר יוחאי...".

ר' שמעון מביא ראיה שהתשלום הוא ממוני.
(א) מהי ראייתו?

(ב) "ומאי קושיא...". הגמ' דוחה את ראייתו. כיצד?

(ג) עיין בגיליון הש"ס על הדף. מה מקשה רע"א על דחיית הגמ'?

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

17. דברי ר' ישמעאל.
כתוב מהי הוכחתו שמדובר בממון?

18. רבי חייא מביא ראיה מפרשת עדים זוממים. מהי ראייתו שמדובר דווקא בממון?

19. אב"י מנסה להביא הוכחה שמדובר בממון.
(א) מהי הוכחתו מהפסוק "עין תחת עין נפש תחת נפש..."?

(ב) "ומאי קושיא..." הגמרא דוחה את ראייתו מהי הדחייה ומהיכן מביאה דוגמא לטענתה?

20. רב זביד משמיה דרבא.
רב זביד מוכיח מכך שהתורה אמרה ליתן פצע גם במקום נזק.
(א) מהי הוכחתו?

(ב) כיצד הגמרא דוחה הוכחה זו?

21. רב פפא משמיה דרבא.
רב פפא מוכיח מכך שהתורה אמרה ליתן רפואה גם כשיש נזק.
(א) מהי הוכחתו?

(ב) כיצד הגמרא דוחה הוכחה זו?

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

22. רב אשי.

רב אשי לומד גזרה שווה מהמילה "תחת".
(א) כיצד חשב בהתחלה להבין את הג"ש?

(ב) הגמרא דוחה את הבנתו. מדוע?

(ג) מהי מסקנתו בהסבר הגזרה שווה?

23. תוד"ה "רב אשי.. " מהי קושייתו הנסתרת וכיצד מיישבה?

24. רבי אליעזר.

כאן אנו נפגשים בדעה מיוחדת.
(א) מה רבי אליעזר לומד מהפסוק "עין תחת עין"?

(ב) הגמרא מקשה עליו. מהי קושייתה?

(ג) כיצד מיישבת הגמרא את דבריו?

25. תוד"ה "אלא בדמזיק..." מדוע לר' אליעזר שמין במזיק?
(נסה להגדיר את ההבדל היסודי בין ר' אליעזר לשאר התנאים בהגדרת תשלומי חובל בחבירו).

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

לסיכום הסוגיה: ראינו דף שלם של דיון האם "עין תחת עין" ממש או ממון,

והכריעה הגמ' שכוונת התורה **ממון דווקא**.

למדנו גם כן, שיש כאן חקירה יסודית האם "חובל בחבירו" זה דין מדיני תשלומי נזקי ממון, או דווקא זה דין מדיני נפשות ודומה לאדם שהרג אדם ואז אין תשלום להשלמת החיסרון, אלא עונש או כפרה על עצם העבירה.

להעמקה בהבנת הסוגיה:

26. עיין ברמב"ם בהל' "חובל ומזיק" פרק א' הלכה ה'ו'.
מה המקור של חכמים שכוונת התורה ממון? (שים לב לסתירה לכאורה בין ההלכות).

27. עיין בפירוש רבי אברהם אבן עזרא (הארוך) על התורה שמות כ"א פסוק כ"ד, וכתוב את דעתו בסוף דבריו.

28. עיין ב"ים של שלמה" סימן א' בפרקנו, וכתוב את תמיהתו על הרמב"ם והאב"ע.

29. עיין בסוף סוגיתנו בדברי המהר"ץ חיות שמסביר את הרמב"ם וכתוב דבריו.

30. עיין בנימוקי יוסף על הרי"ף דף ל'. (בתחתית העמוד) שמסביר את הכלל "אין אדם דן גזרה שווה מעצמו".
מתי נאמר כלל זה ומתי לא נאמר?

31. "ההוא חמרא דקטע ידא.."
(א) מה היה הסיפור בגמרא, ומה חשב רב פפא בהתחלה? (עיין תוס' "זילו...")

(ב) מה רצתה הגמרא ללמדנו מסיפור זה?

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

32. עיין ב"ים של שלמה" סימן ג' וכתוב מה למד מסיפור זה להלכה למקרים אחרים?
